Jaaroverzicht Libellen van de Gelderse Poort 2009

Peter Hoppenbrouwers

Flora & Fauna
Werkgroep Gelderse Poort

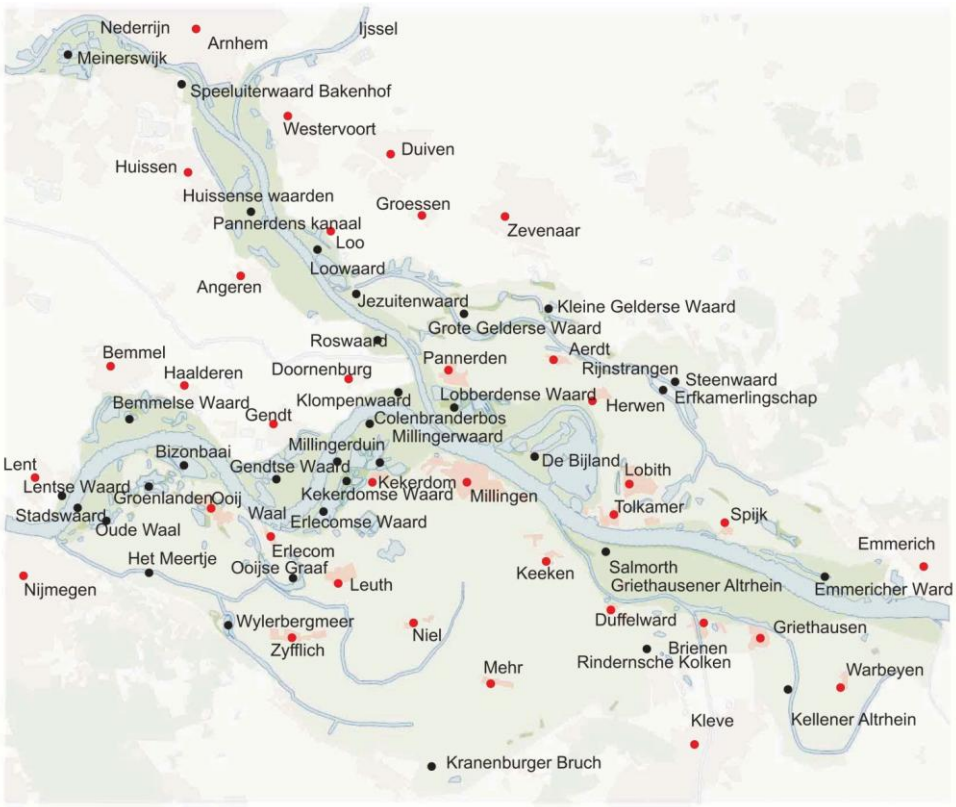

Figuur 1: overzichtskaart Gelderse Poort (bron: www.geldersepoort.net)

Colofon

Uitgave van de Stichting Flora- en Faunawerkgroep Gelderse Poort.
Met financiële ondersteuning van Staatsbosbeheer en ARK.

De inhoud van dit overzicht kwam tot stand door gegevens uit:

- het libellenbestand jaar 2009 van de Gelderse Poort in www.waarneming.nl
- websites www.geldersepoort.net en www.ffgelpoort.waarneming.nl
- waarnemingenbestanden medewerkers van het NABU Naturschutzstation e.V. Kranenburg

Tekst en opmaak: Peter Hoppenbrouwers

Literatuur:

- P. Calle, G. Kurstjens & B. Peters, 2006. De libellen van de Gelderse Poort, natuurlijk rivierenlandschap soortenrijker dan verwacht. Brachytron 9(1&2):49-57
- Rapport De Fauna van de Gelderse Poort, een overzicht van de interessante ontwikkelingen in de periode 2004-2007, 2008
- Rapport Fauna in de Gelderse Poort en opzet voor een meetnet, 2004

Fotografen**:** Esther Jansen, Ria Vogels, Kim Huskens, Martien van Bergen, Stijn Schreven,
Jouke van der Zee, Paul Cools en Peter Hoppenbrouwers

Foto's 1e pagina: Plasrombout, Zuidelijke heidelibel, Zuidelijke glazenmaker (Peter Hoppenbrouwers), Viervlek (Ria Vogels) en Bandheidelibel (Esther Jansen)

©Copyright 2010: Stichting Flora- en Faunawerkgroep Gelderse Poort
Met duidelijke bronvermelding mag alles uit het jaaroverzicht worden overgenomen

Inhoudsopgave

1	**Inleiding**	4
2	**Libellen**	5
	Weidebeekjuffer *Calopteryx splendens*	5
	Zwervende pantserjuffer *Lestes barbarus*	5
	Tangpantserjuffer *Lestes dryas*	6
	Gewone pantserjuffer *Lestes sponsa*	6
	Tengere pantserjuffer *Lestes virens*	7
	Houtpantserjuffer *Lestes viridis*	7
	Bruine winterjuffer *Sympecma fusca*	8
	Azuurwaterjuffer *Coenagrion puella*	8
	Variabele waterjuffer *Coenagrion pulchellum*	9
	Kanaaljuffer *Erythromma lindenii*	9
	Grote roodoogjuffer *Erythromma najas*	10
	Kleine roodoogjuffer *Erythromma viridulum*	10
	Watersnuffel *Enallagma cyathigerum*	11
	Lantaarntje *Ischnura elegans*	11
	Tengere grasjuffer *Ischnura pumilio*	12
	Vuurjuffer *Pyrrhosoma nymphula*	12
	Blauwe breedscheenjuffer *Platycemis pennipes*	13
	Zuidelijke glazenmaker *Aeshna affinis*	13
	Blauwe glazenmaker *Aeshna cynanea*	14
	Bruine glazenmaker *Aeshna grandis*	14
	Vroege glazenmaker *Aeshna isoceles*	15
	Venglazenmaker *Aeshna juncea*	15
	Paardenbijter *Aeshna mixta*	16
	Grote keizerlibel *Anax imperator*	16
	Zuidelijke keizerlibel *Anax parthenope*	17
	Glassnijder *Brachytron pratense*	17
	Rivierrombout *Gomphus flavipus*	18
	Plasrombout *Gomphus pulchellus*	18
	Smaragdlibel *Cordulia aenea*	19
	Metaalglanslibel *Somatochlora metallica*	19
	Platbuik *Libellula depressa*	20
	Bruine korenbout *Libellula fulva*	20
	Viervlek *Libellula quadrimaculata*	21
	Gewone oeverlibel *Orthetrum cancellatum*	21
	Vuurlibel *Crocothemis erythraea*	22
	Zwarte heidelibel *Sympetrum danae*	22
	Geelvlekheidelibel *Sympetrum flaveolum*	23
	Zwervende heidelibel *Sympetrum fonscolombii*	23
	Zuidelijke heidelibel *Sympetrum meriodionale*	24
	Bandheidelibel *Sympetrum pedemontanum*	25
	Bloedrode heidelibel *Sympetrum sanguineum*	25
	Bruinrode heidelibel *Sympetrum striolatum*	26
	Steenrode heidelibel *Sympetrum vulgatum*	26
3	Tabel waargenomen soorten libellen in de periode 2003 - 2007 en 2009	27
4	Waarnemers en dankwoord	28

Inleiding

Na een fantastisch jaar voor de Gelderse Poort op libellengebied kwam er bij mij spontaan het idee op om hiervan een jaaroverzichtje te maken. Hier en daar mensen gevraagd of ik hun foto's mocht gebruiken om zo iedereen te kunnen laten zien en mee te laten genieten hoe mooi die beesten wel niet zijn. Van elke waargenomen soort is geprobeerd een foto van zowel het mannetje als het vrouwtje te pakken te krijgen. Verder krijg je van anderen nog enkele goede suggesties aangereikt. Met als eindresultaat dat het overzichtje er eentje werd van maar liefst 29 pagina's! Verspreidingskaartjes zijn achterwege gelaten, maar deze zijn online te bekijken op www.ffgelpoort.waarneming.nl. Een aantal waarnemingen uit het Duitse deel zijn niet online, maar wel meegenomen in dit jaaroverzicht.

In het overzicht worden alleen soorten genoemd die in 2009 als imago (=de volwassen libel) op www.waarneming.nl zijn ingevoerd. Dit zijn soorten die een populatie hebben in de Gelderse Poort, maar ook de zwervers (zonder populatie in de Gelderse Poort) zijn opgenomen in het overzicht. Voor wie wil weten wat er precies onder het gebied Gelderse poort valt, er staat een gebiedskaart op pagina 3.

Het jaar 2009 werd erg mooi door o.a. waarnemingen van een aantal 'Zuidelijke' soorten in de Millingerwaard. Maar liefst drie soorten werden daar gezien in dat deel van de Gelderse Poort. Het begon met de Zuidelijke glazenmaker op 1 juli. Hierna de Zuidelijke keizerlibel in de Millingerwaard op 1 augustus en als laatste de Zuidelijke heidelibel op 9 september. De absolute zwerver van het jaar in het Nederlandse deel was een Venglazenmaker op 22 augustus in, alweer, de Millingerwaard. In het Duitse deel van de Gelderse Poort werden voor het eerst Tengere grasjuffers waargenomen in de Kranenburger Bruch. De Kranenburger Bruch was ook de plek voor een vijftal Venglazenmakers dit jaar. Wellicht dat het zwervende exemplaar van de Millingerwaard hier vandaan is komen vliegen. Het werd een bijzonder droog jaar, hierdoor droogden de veelal ondiepe plassen in de uiterwaarden in recordtijd op.

Meer dan de helft van de ingevoerde waarnemingen van de in totaal 2101 waarnemingen zijn gedaan in de Millingerwaard, dit komt niet alleen door de vrije toegankelijkheid maar natuurlijk ook doordat men de leuke en zeldzame waarnemingen daarvan leest op het internet. Dit wil zeker niet zeggen dat de andere gebieden minder interessant zijn voor libellen. Ga ook eens kijken bij de Rijnstrangen, Bemmelse-, Gendtse-, Klompen-, en Lobberdense waard of in het Duitse deel van de Gelderse Poort. Let wel, de binnendijkse moerasgebieden, Rijnstrangen en het Duitse deel van de Gelderse Poort zijn wel minder toegankelijk (= deels afgesloten) dan het uiterwaardengebied.
Voer je libellenwaarnemingen waar dan ook in op www.waarneming.nl, eventueel voorzien van foto's. Zo hopen we een beter beeld te krijgen van de verspreiding van soorten in het gebied van de Gelderse Poort. De teller van het totaalaantal waargenomen soorten staat momenteel op 46, welke soort komt er bij in 2010? Een Gevlekte witsnuitlibel?

Veel plezier gewenst met het lezen van het overzicht!

Libellen

Weidebeekjuffer *Calopteryx splendens*

De Weidebeekjuffer is een soort van stromende wateren op zandgronden die op verschillende plaatsen voorkomt in de Gelderse Poort. De grootste populatie bevindt zich in de Rijnstrangen. De soort lijkt licht vooruit te gaan in het gebied. Het eerste exemplaar, een mannetje, werd op 30 mei 2009 waargenomen in de Gendtse polder. De laatste van het jaar was een vrouwtje. Die werd waargenomen op 14 augustus bij de vistrap van het Hollandsch-Duitsch gemaal bij Nijmegen. Wellicht een leuke soort om vanaf 2010 te kijken of deze kan profiteren van de kribverlaging (langzaam stromend water) in de Waal. De soort is ook waargenomen in het Duitse deel en wel in de Kranenburger Bruch.

Foto 1a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Weidebeekjuffer (foto's Peter Hoppenbrouwers)

Zwervende pantserjuffer *Lestes barbarus*

Na het invasiejaar 1994 heeft de soort zich verspreid over Nederland en ook hier. Dit jaar waren er waarnemingen uit de uiterwaard bij Bemmel, de Groenlanden in de Ooijpolder en de grootste aantallen (41ex.) uit de Millingerwaard. De eerste van het jaar was een vrouwtje. Die werd op 29 mei waargenomen in de Millingerwaard. De laatste van het jaar, een vrouwtje, werd op 8 oktober gezien in de Millingerwaard. Er zijn dit jaar geen waarnemingen bekend van de soort in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 2a/b: links een mannetje (foto: Peter Hoppenbrouwers) en rechts een vrouwtje Zwervende pantserjuffer (foto: Esther Jansen)

Tangpantserjuffer *Lestes dryas*

Deze soort kent een zeer kleine populatie in de Gelderse Poort. Hierdoor is de soort moeilijk te vinden tussen de veel meer voorkomende Gewone pantserjuffer. Dit jaar waren er enkele exemplaren in de Groenlanden en Millingerwaard te zien. Op 23 mei werd er een vrouwtje gefotografeerd op de dijk liggende tussen Tiengeboden en de Groenlanden in de Ooijpolder door Esther Jansen, iets later werden hier nog drie exemplaren waargenomen. De laatste waargenomen Tangpantserjuffers van het jaar waren twee mannetjes. Die werden op 5 augustus waargenomen in de Millingerwaard door Sonja en Lex van Leur. Er zijn dit jaar geen waarnemingen bekend van de soort in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 3a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Tangpantserjuffer (foto's: Esther Jansen)

Gewone pantserjuffer *Lestes sponsa*

Deze soort komt algemeen voor in de Gelderse Poort. De grootste aantallen, meer dan honderd, werden dit jaar gevonden op 31 mei bij Tiengeboden in de Ooijpolder door Sjak Gielen. Het eerste exemplaar werd op 30 mei waargenomen in de Millingerwaard. Evenals de laatste van het jaar op 17 september. De soort werd ook waargenomen in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 4a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Gewone pantserjuffer (foto's: Esther Jansen)

Tengere Pantserjuffer *Lestes virens*

Dit jaar slechts twee waarnemingen van deze soort en wel uit de Millingerwaard. Op 12 juli door Hans Hendriks en op 18 september door Peter Hoppenbrouwers in het oostelijk deel van de Millingerwaard. De tot nu toe enig bekende populatie van deze soort is in de Groenlanden in de Ooijpolder. Dit jaar zijn van deze soort uit de Groenlanden geen waarnemingen binnengekomen. Het is mogelijk dat de waargenomen exemplaren zwervers zijn uit de Groenlanden of is er in de Millingerwaard een kleine, niet eerder opgevallen populatie ontstaan? Er zijn dit jaar geen waarnemingen bekend van de soort in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 5a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Tengere pantserjuffer (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Houtpantserjuffer *Lestes viridis*

De Houtpantserjuffer komt algemeen voor in de Gelderse Poort. De grootste aantallen werden waargenomen in de Groenlanden. De eerste juffer werd op 27 juni door Jouke van der Zee waargenomen bij het Zwanenbroekje en de laatste op 8 november in de Millingerwaard. De soort is ook waargenomen in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 6a/b: links een mannetje (foto: Ria Vogels) en rechts een vrouwtje Houtpantserjuffer (foto: Peter Hoppenbrouwers)

Bruine winterjuffer *Sympecma fusca*

Deze soms erg lastig te vinden juffer komt verspreid voor in de Gelderse Poort. De grootste aantallen, 20 ex., werden op 24 april door Vincent de Boer waargenomen bij de Jezuiëtenwaai in het Rijnstrangengebied.
De eerste van het jaar werd op 10 april waargenomen in de Millingerwaard en de laatste op 19 november bij de Vlietberg achter de Oude Waal bij Nijmegen. Deze juffer overwintert als imago maar is erg moeilijk te vinden. Er zijn dit jaar geen waarnemingen bekend van de soort in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 7a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Bruine winterjuffer (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Azuurwaterjuffer *Coenagrion puella*

Deze soort komt verspreid voor in de gehele Gelderse Poort. In de zuidelijke Groenlanden werden op 21 juni de grootste aantallen, 25 ex., gezien. De eerste Azuurjuffer werd op 2 mei waargenomen in de Millingerwaard, de laatste van het jaar op 5 augustus in de Kekerdomse waard. In het Duitse deel was de soort nog op 7 september nog 12 ex. te zien in de Kranenburger Bruch.

Foto 8a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Azuurwaterjuffer (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Variabele waterjuffer *Coenagrion pulchellum*

Deze soort komt algemeen voor in de Gelderse Poort. De Variabele waterjuffer wordt nog weleens verward met de Azuurwaterjuffer, waar ze vaak gezamenlijk mee voorkomen. De eerste juffer werd op 19 april gevonden in de Millingerwaard, de laatste op 12 juli, eveneens in de Millingerwaard. De grootste aantallen, 30 ex., waren te zien in de Erfkamerlingschap op 10 mei. Ook in het Duitse deel werd de soort waargenomen in onder andere de Kranenburger Bruch.

Foto 9a/b: links een mannetje en rechts een tandem Variabele waterjuffer (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Kanaaljuffer *Erythromma lindenii*

De Kanaaljuffer heeft sinds enkele jaren een kleine populatie in de grote zandwinplas van de Millingerwaard. Op 16 juli werden de eerste exemplaren waargenomen. De laatste werden gezien op 8 september. Net buiten de Gelderse Poort liggend, de kleine grindplas bij Weurt, zijn ze dit jaar ook waargenomen. Mogelijk worden ze op andere plaatsen in de Gelderse poort over het hoofd gezien doordat ze op algemeen voorkomende soorten als bijvoorbeeld de Watersnuffel lijken. Ook in het Duitse deel werd de soort waargenomen. Op 14 augustus zag Dietrich Cerff een eiafzetting bij de Rindernsche Kolke.

Foto 10a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Kanaaljuffer (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Grote roodoogjuffer *Erythromma najas*

De Grote roodoogjuffer komt algemeen voor in de Gelderse Poort. Het eerste exemplaar van het jaar was een vrouwtje. Die kwam tevoorschijn op 2 mei in de Millingerwaard, waar de aantallen groeiden tot een 200 ex. op 26 juni. De laatste van het jaar was te zien op 26 september bij de Kerkdijk bij Ooij. In het Duitse deel zijn er waarnemingen uit de Rindernsche Kolke en Kranenburger Bruch.

Foto 11a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Grote roodoogjuffer (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Kleine roodoogjuffer *Erythromma viridulum*

Deze soort werd dit jaar voor het eerst op 23 juni in de Millingerwaard waargenomen, de laatste op 17 september in de Millingerwaard. De aantallen vielen in het libellen-meetnetdeel van de Millingerwaard wat tegen, maximaal 30 ex., wellicht dat de strengere winter ervoor er iets mee te maken heeft gehad. Of misschien meer ligt de reden in het snelle opdrogen van de ondiepe plasjes later in het seizoen waardoor de soort, die later uitsluipt in het seizoen, zijn heil elders moest gaan zoeken en zo minder waargenomen is. Ook uit het Duitse deel waren er waarnemingen van deze soort uit de Rindernsche Kolke, de voormalige ontkleiinggronden 'Moeidtjes-Kuhlen' langs de Altrhein en de grootste aantallen, 54 ex. op 4 augustus, in de Kranenburger Bruch.

Foto 12a/b: links een mannetje (foto: Esther Jansen) en rechts een paringswiel Kleine roodoogjuffer (foto: Stijn Schreven)

Watersnuffel *Enallagma cyathigerum*

Een zeer algemeen voorkomende soort is de Watersnuffel. De eerste kwam op 2 mei te voorschijn in de noordelijke Groenlanden in de Ooijpolder. De laatste werd gezien op 13 oktober in de Millingerwaard. De grootste aantallen, 60 ex., werden op 11 juli gezien in de Millingerwaard. Ook in het Duitse deel is het een algemeen voorkomende soort.

Foto 13a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Watersnuffel (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Lantaarntje *Ischnura elegans*

Het eerste Lantaarntje werd op 24 april waargenomen in de Jezuïtenwaai in het Rijnstrangengebied. De laatste werd op 24 september gezien in de Millingerwaard. De grootste aantallen, 100 ex., werden op 9 augustus waargenomen in de Millingerwaard. Ook in het Duitse deel is het een algemeen voorkomende soort.

Foto 14a/b: links een mannetje en rechts een paringswiel Lantaarntje (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Tengere grasjuffer *Ischnura pumilio*

De Tengere grasjuffer kent sinds een paar jaar een zeer kleine populatie in de Gelderse Poort. Op 2 mei werd de eerste grasjuffer gezien in de Millingerwaard, de laatste op 14 augustus, wederom in de Millingerwaard. Naast de Millingerwaard werd er nog een onvolwassen (knaloranje) vrouwtje gezien nabij het Zwanenbroekje in de Polder van Beek. Het is een soort die gemakkelijk te verwarren is met het zeer algemeen voorkomende Lantaarntje. Dit jaar is de soort op 7 september voor het eerst waargenomen in het Duitse deel door Jona Hense, 14 ex. in de Kranenburger Bruch.

Foto 15a/b: links een mannetje en rechts een niet uitgekleurd vrouwtje Tengere grasjuffer (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Vuurjuffer *Pyrrhosoma nymphula*

Een negental waarnemingen van de Vuurjuffer in dit jaar, verspreid over zeven gebieden in de Gelderse poort. Te beginnen in Malburgen Arnhem, Meinerswijk, Oude Waal bij Nijmegen, Circul van de Ooij, de Groenlanden, Querdamm tot en met de Polder van Beek. De eerste Vuurjuffer werd op 20 april waargenomen in het Circul van de Ooij, de laatste op 9 juni bij de Oude Waal. Het bleek iedere keer om een enkel exemplaar te gaan. In het Duitse deel zijn er waarnemingen uit de Kranenburger Bruch.

Foto 16a/b: links een mannetje (foto: Peter Hoppenbrouwers) en rechts een vrouwtje Vuurjuffer (foto: Esther Jansen)

Blauwe breedscheenjuffer *Platycemis pennipes*

Dit is een soort die vooral in de noordelijke deel van de Nederlandse Gelderse Poort te vinden is. Vooral in Meinerswijk is de soort erg talrijk, 100 ex. op 30 mei. Verder is de soort te vinden in de Lobberdense waard, Erfkamerlingschap en de Gendtse polder. De eerste Blauwe breedscheenjuffer werd gezien op 29 mei in Meinerswijk, de laatste eveneens daar op 18 augustus. In het Duitse deel was de soort massaal te zien bij de voormalige ontkleiinggronden 'Moeidtjes-Kuhlen' langs de Altrhein. De laatste waarneming werd daar op 14 augustus gedaan.

Foto 17a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Blauwe breedscheenjuffer (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Zuidelijke glazenmaker *Aeshna affinis*

Een soort die een paar jaar geleden werd waargenomen in de Groenlanden, was dit jaar te zien in de Millingerwaard. Op 1 juli vloog er een niet uitgekleurd mannetje, zie foto linksonder, ten zuidoosten van het Kolenbrandersbos in de Millingerwaard. Hierna bleef het stil tot 5 augustus toen er wat zuidelijker van de eerste vindplaats twee mannetjes tegelijk werden gezien. De laatste waarneming van het jaar, wederom een mannetje, dateert van 18 augustus. Er zijn dit jaar geen waarnemingen bekend van de soort in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 18a/b: links een niet uitgekleurd mannetje en rechts een uitgekleurd mannetje Zuidelijke glazenmaker (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Blauwe glazenmaker *Aeshna cynanea*

Een soort beslist niet talrijk voorkomend, getuige de zeven waarnemingen, in het uiterwaardengebied van de Gelderse Poort is de Blauwe glazenmaker. De eerste glazenmaker vloog op 2 juli in de Gendtse polder. De laatste van het jaar werd waargenomen op 31 augustus op de Paardenweide in de Ooijpolder. In het Duitse deel is er dit jaar één waarneming van de soort op 4 augustus in de Kranenburger Bruch.

Foto 19a/b: links een niet uitgekleurd mannetje (foto: Ria Vogels) en rechts een vrouwtje Blauwe glazenmaker (foto: Peter Hoppenbrouwers)

Bruine glazenmaker *Aeshna grandis*

Een later in het libellenseizoen opduikende soort is de Bruine glazenmaker. Deze komt mooi verspreid voor in de Gelderse Poort. Maar liefst 133 waarnemingen dit jaar van deze soort. De eerste Bruine glazenmaker werd eind mei/begin juni waargenomen in de Rijnstrangen en in de Millingerwaard. De laatste van het jaar werd op 28 oktober waargenomen op de Paardenweide in de Ooijpolder. Ook in het Duitse deel zijn er waarnemingen van deze soort en wel in de Kranenburger Bruch en een eiafzetting bij de Rindernsche Kolke nabij de Drususdeich.

Foto 20a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Bruine glazenmaker (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Vroege glazenmaker *Aeshna isoceles*

De Vroege glazenmaker heeft een grote populatie in het Rijnstrangengebied. Goed te zien daar tijdens een bootexcursie op 6 juni. Die was georganiseerd door de Flora & Faunawerkgroep Gelderse Poort in samenwerking met Staatsbosbeheer en het Waterschap Rijn en IJssel. Maar ook daarbuiten is de soort te zien. De eerste waarneming van het jaar was op 16 mei, die kwam nabij het Kolenbrandersbos in de Millingerwaard. De laatste van het jaar werd gezien op 1 juli, ook in de Millingerwaard. In het Duitse deel was er een pas tweede waarneming van deze soort op 18 juni, waarnemer Dietrich Cerff, bij de voormalige ontkleiinggronden 'Moeidtjes-Kuhlen' langs de Altrhein.

Foto 21a/b: links een mannetje (foto: Peter Hoppenbrouwers)en rechts een vliegend exemplaar Vroege glazenmaker (foto: Jouke van der Zee)

Venglazenmaker *Aeshna juncea*

Een erg onverwachte zwerver in het Nederlandse uiterwaardengebied was een Venglazenmaker die op 22 augustus de Millingerwaard aandeed. Kim Huskens was de gelukkige die de soort hier mocht zien. Uit waarneming.nl:

"Helaas geen foto kunnen maken. 's Morgens 1x zien vliegen in de tuin. Daarna 's middags nog een keer, waarbij goed kunnen bekijken. Was grote glazenmaker; geen mixta/affinis. Twee duidelijke gele banden op de zijkant van het borststuk (geen cyanea) en een duidelijke blauwe tekening op het achterlijf (geen grandis). Een bruinig gekleurde voorrandader was zichtbaar. Vandaag mogelijk nog een keer zien vliegen in de tuin, maar met tegenlicht. Het lijkt erop dat het mannetje er nog wel even rondhangt. Hopelijk lukt het om komende dagen een foto te maken."

Helaas is het haar niet gelukt er een foto van te maken. Buiten de Gelderse Poort is het haar wel gelukt er een mooie foto van te maken.

In het Duitse deel komt de soort voor in de Kranenburger Bruch, maar liefst 5 ex. werden op 7 september waargenomen.

Foto 22: een mannetje Venglazenmaker
(foto: Kim Huskens - www.hartvoornatuur.nl))

Paardenbijter *Aeshna mixta*

De Paardenbijter is een algemene soort in de Gelderse Poort. De eerste Paardenbijter werd gezien op 11 juli in de Millingerwaard, de laatste werd gezien op 8 november in de Kekerdomse waard. In het Duitse deel werd de soort waargenomen bij de Rindernsche Kolke en in de Kranenburger Bruch.

Foto 23a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Paardenbijter (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Grote keizerlibel *Anax imperator*

Een algemeen voorkomende grote libel is de Grote keizerlibel. Deze, van oorsprong Afrikaanse soort, komt verspreid voor in de Gelderse Poort. De eerste keizerlibellen van het jaar verschenen op 4 mei in de Millingerwaard, de laatste werd er ook gezien op 8 september. Uiteraard ook in het Duitse deel te zien. Met dit jaar een hele late waarneming. Op 2 november(!) werd er nog een zwaar afgevlogen exemplaar waargenomen door Jona Hense in de Kranenburger Bruch.

Foto 24a/b: links een eiafzettende vrouwtje en rechts een paringswiel Grote keizerlibel (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Zuidelijke keizerlibel *Anax parthenope*

Na de eerste zekere waarneming op 6 juli 2006 in de Groenlanden door Pepijn Calle, snel gevolgd op 12 juli 2006 door een eiafzettende vrouwtje door Erik van Dijk en Peter Hoppenbrouwers (de eerste waargenomen eiafzetting voor Nederland) is de soort elk jaar met wat moeite waargenomen. Zo ook dit jaar weer in de Millingerwaard. Op 1 augustus werd het eerste mannetje waargenomen door Martien van Bergen. Op 3 augustus zijn er twee, misschien drie mannetjes waargenomen. De laatste waarneming van het jaar was opmerkelijk genoeg al op 5 augustus! Er zijn dit jaar geen waarnemingen bekend van de soort in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 25a/b: links een mannetje (foto: Martien van Bergen), rechts een eiafzettende vrouwtje Zuidelijke keizerlibel 2006 (foto: P. Hoppenbrouwers)

Glassnijder *Brachytron pratense*

Eén van de eerste ‘grote’ libellen van het jaar. Op 19 april werd het eerste vliegende exemplaar gezien in de Millingerwaard. De grootste aantallen werden gezien in de Erfkamerlingschap, 20 ex. op 10 mei. De laatste van het jaar werd op 9 juni gezien ten oosten van Tiengeboden in de Ooijpolder. In het Duitse deel waarnemingen bij de Rindernsche Kolke en in de Kranenburger Bruch (15 ex. op 21 mei).

Foto 26a/b: links een mannetje en rechts een paringswiel Glassnijder (foto’s: Peter Hoppenbrouwers)

Rivierrombout *Gomphus flavipus*

Slechts één waarneming van deze soort dit jaar in de Gelderse Poort. Joost Vogels zag een exemplaar op 24 juni in de Stadswaard net ten oosten van de Waalbrug. Verder westelijk van Nijmegen bij Weurt zijn net buiten de GP meerdere exemplaren waargenomen. Er zijn dit jaar geen waarnemingen bekend van de soort in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 27a/b: links een vers vrouwtje (foto: P. Hoppenbrouwers) en rechts een meer uitgekleurd vrouwtje Rivierrombout (foto: Esther Jansen)

Plasrombout *Gomphus pulchellus*

Dit jaar komen van deze soort alleen waarnemingen uit het zuidelijke deel van de Gelderse Poort. De eerste Plasrombout werd op 2 mei gezien in de Groenlanden. De grootste aantallen, 12 ex., werden daar op 22 mei gezien. De laatste van het jaar werd op 1 juli in de Groenlanden gezien. Uit het Duitse deel komen de waarnemingen uit de Kranenburger Bruch waar de laatste van het jaar gezien werd op 4 augustus.

Foto 28a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Plasrombout (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Smaragdlibel *Cordulia aenea*

Net als bij de Plasrombout alleen waarnemingen dit jaar uit het zuidelijke deel van de Gelderse Poort. Op 15 april werd de eerste gezien in de Millingerwaard. De laatste werd op 28 juni gezien in de Millingerwaard. De grootste aantallen, 7 ex., werden ook hier gezien op 30 mei. In het Duitse deel komt deze soort voor in de Kranenburger Bruch waar nog een laat exemplaar vloog op 4 augustus.

Foto 29a/b: links een mannetje en rechts een niet uitgekleurde, net uitgeslopen Smaragdlibel (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Metaalglanslibel *Somatochlora metallica*

Slechts vier waarnemingen dit jaar voor deze soort. Op 23 juni werd een niet uitgekleurd mannetje waargenomen in de Groenlanden. Verder nog twee waarnemingen uit de Millingerwaard van een patrouillerend mannetje. De laatste van het jaar werd op 4 juli gezien in de Erfkamerlingschap. Er zijn dit jaar geen waarnemingen bekend van de soort in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 30a/b: links en rechts een niet uitgekleurd mannetje Metaalglanslibel (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Platbuik *Libellula depressa*

De Platbuik komt verspreid voor in het gebied van de Gelderse Poort. De eerste Platbuik werd op 20 april gevonden in de Millingerwaard, de laatste van het jaar daar ook op 21 augustus. Uit het Duitse deel komen er waarnemingen uit de Kranenburger Bruch.

Foto 31a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Platbuik (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Bruine korenbout *Libellula fulva*

Een goed voorbeeld van een waarnemingseffect bij libellen is wel het aantal ingevoerde waarnemingen van de Bruine korenbout. Slechts zeven waarnemingen dit jaar, terwijl de Rijnstangen een grote populatie van deze soort kent. Helaas gaan daar niet veel libellenwaarnemers naar toe en komen zo weinig waarnemingen daar vandaan. Op 10 mei werden er drie exemplaren gezien in de Erfkamerlingschap. Verder zijn er nog waarnemingen binnengekomen van Dietrich Cerff uit het Duitse deel van de Gelderse Poort, namelijk bij de Rindernsche Kolke (wielen) langs de Drususdeich en Altrhein. Op 4 juli werd in de Erfkamerlingschap de laatste Bruine korenbout van het jaar gemeld.

Foto 32a/b: links een niet uitgekleurd mannetje (foto: Ria Vogels) en rechts een vrouwtje Bruine korenbout (foto: Peter Hoppenbrouwers)

Viervlek *Libellula quadrimaculata*

Dit jaar waren de waarnemingen mooi verspreid over de verschillende delen van de Gelderse Poort. Op 2 mei werden de eerste exemplaren gezien in de Millingerwaard. De laatste Viervlek werd ook daar op 3 augustus gezien. Uit de Duitse Kranenburger Bruch komen ook waarnemingen van deze soort waarbij de laatste gezien werd op 4 augustus.

Foto 33a/b: links een mannetje (foto: Peter Hoppenbrouwers) en rechts een vrouwtje Viervlek (foto: Ria Vogels)

Gewone oeverlibel *Orthetrum cancellatum*

Van deze overal voorkomende libellensoort was de eerste Gewone oeverlibel te zien op 2 mei in de Millingerwaard. De laatste van het jaar vloog op 24 september nog in Meinerswijk. De soort werd ook waargenomen in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 34a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Gewone oeverlibel (foto's: Ria Vogels)

Vuurlibel *Crocothemis erythraea*

Een erg kalm jaar voor deze van oorsprong Afrikaanse soort, wellicht dat de strengere winter van 2008 er mee te maken heeft gehad. Hierdoor bleef het aantal gebieden waar deze soort werd waargenomen op drie (Millingerwaard, Kekerdomse waard en Kandia Rijnstrangen) steken. Op 2 mei werd het eerste mannetje Vuurlibel gezien in de Millingerwaard en de laatste ook daar op 10 augustus. Bij de voormalige ontkleiinggronden 'Moeidtjes-Kuhlen' langs de Altrhein was de soort talrijker dit jaar. Op 19 juni werden daar minimaal zes exemplaren waargenomen. De laatste exemplaren van het jaar werden ook daar op 20 augustus waargenomen.

Foto 35a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Vuurlibel (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Zwarte heidelibel *Sympetrum danae*

Dit jaar twee waarnemingen van zwervende mannetjes in de Gelderse Poort. De eerste werd op 24 juli door Peter Hoppenbrouwers in het afgegraven deel van het oostelijk deel van de Bemmelse polder gezien. Op 10 augustus werd door Marlie Huskens de tweede en laatste van het jaar gezien in de Millingerwaard. De soort werd dit jaar niet waargenomen in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 36a/b: links een mannetje (foto: Peter Hoppenbrouwers) en rechts een vrouwtje Zwarte heidelibel (foto: Esther Jansen)

Geelvlekheidelibel *Sympetrum flaveolum*

De Geelvlekheidelibel was dit jaar het eerst te zien op de Ooijse Bandijk ter hoogte van Tiengeboden en de Groenlanden. Vanaf 31 mei tot en met 23 juni waren hier tot maximaal 5 exemplaren te zien. De laatste van het jaar kwam uit de Millingerwaard. De soort werd niet waargenomen in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 37a/b: links een uitgekleurd mannetje en rechts een niet uitgekleurd mannetje Geelvlekheidelibel (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Zwervende heidelibel *Sympetrum fonscolombii*

Alle waarnemingen van deze soort kwamen dit jaar uit de Millingerwaard. De ondiepe plasjes in het oostelijke deel ervan zijn ideaal voor deze soort. Op 22 mei werd het eerste mannetje gezien. De laatste Zwervende heidelibel was te zien op 24 september. Eén waarneming van de soort in het Duitse deel van de Gelderse Poort. Op 21 mei werd 1 ex. waargenomen in de Kranenburger Bruch.

Foto 38a/b: links een mannetje (foto: Martien van Bergen) en rechts een vrouwtje Zwervende heidelibel (foto: Peter Hoppenbrouwers)

Zuidelijke heidelibel *Sympetrum meriodionale*

Op 6 september deed Kim Huskens een hele mooie waarneming van deze soort. Die dag werd een mannetje waargenomen en gefotografeerd in de Millingerwaard. Ondanks flink zoeken duurde het toch tot 18 september voordat een volgende waarneming werd gedaan. Nu betrof het een vrouwtje. Op 20 september werd een derde exemplaar gevonden. Het bleek een ander vrouwtje te zijn, nu eentje met een specifieke rode zuidelijke mijt, soort Arrenurus papillator, in haar vleugel. Door de aanwezigheid van die mijt zeker eentje van buiten de landsgrenzen. De waarnemingen bleven beperkt tot de Millingerwaard en de laatste Zuidelijke heidelibel werd op 1 oktober gezien. Er zijn dit jaar geen waarnemingen bekend van de soort in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 39a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Zuidelijke heidelibel (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Foto 40a/b: links mannetje (foto: Paul Cools-www.nature-image.nl), rechts vrouwtje Zuidelijke heidelibel met de mijt (foto: Peter Hoppenbrouwers)

Bandheidelibel *Sympetrum pedemontanum*

Eén waarneming dit jaar van een zwervend mannetje dit jaar in de Gelderse Poort en wel op 23 september in de Ooijse graaf. De gelukkige waarnemers waren Gijs Kurstjens en Frank Majoor. De soort werd niet waargenomen in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 41a/b: links een mannetje (foto: Peter Hoppenbrouwers) en rechts een vrouwtje Bandheidelibel (foto: Ria Vogels)

Bloedrode heidelibel *Sympetrum sanguineum*

Van de heidelibellen is deze soort de meest voorkomende in de Gelderse Poort. De eerste werd dit jaar gezien op 8 juni bij Tiengeboden in de Ooijpolder. De laatste werd op 13 oktober gezien in de Kekerdomse waard. Gedurende de tussenliggende periode werden er op 5 augustus het maximale aantal bereikt van 100 ex. in de Millingerwaard. De soort werd ook waargenomen in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 42a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Bloedrode heidelibel(foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Bruinrode heidelibel *Sympetrum striolatum*

Minder talrijk voorkomend dan de Bloedrode heidelibel in de Gelderse poort is de Bruinrode heidelibel. De eerste werd waargenomen op 11 juli in de Millingerwaard. Hier werd op 16 juli op één plek een massale uitsluip van een 100 ex. waargenomen die zich dan later verspreidden in het gebied. De laatste van het jaar werd op 8 november in de Millingerwaard waargenomen. De soort werd ook waargenomen in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 43a/b: links een mannetje en rechts een paringswiel Bruinrode heidelibel (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Steenrode heidelibel *Sympetrum vulgatum*

De Steenrode heidelibel komt verspreid (Millingerwaard, Groenlanden, Gendtse polder, Rijnstrangen) voor in het uiterwaardengebied van de Gelderse Poort. Op 23 juni werd het eerste exemplaar waargenomen in de Millingerwaard. De laatste van deze soort werd op 30 oktober gezien in de Kekerdomse waard. De soort werd ook waargenomen in het Duitse deel van de Gelderse Poort.

Foto 44a/b: links een mannetje en rechts een vrouwtje Steenrode heidelibel (foto's: Peter Hoppenbrouwers)

Tabel 1: Waargenomen soorten libellen in de periode 2003 - 2007 en 2009 in de drie verschillende deelgebieden in de Gelderse Poort. **+++** (populatie: soort zeer talrijk), **++** (populatie: soort talrijk), **+** (populatie: soort zeldzaam), **z** (zwerver),de **D** (Duitse deel GP), **KranBr** staat voor Kranenburger Bruch, de **X** in 2009 niet waargenomen in het gebied, soort zeer waarschijnlijk wel aanwezig geweest (=waarnemerseffect), de **X?** in 2009 niet waargenomen, een vraagteken veiligheidshalve bij de mogelijke aanwezigheid ervan(=waarnemerseffect in veelal afgesloten gebieden) .

Soortnaam	Wetenschappelijke naam	Binnendijkse moerasgebieden		Uiterwaarden		Oude Rijnstrangen	
		2003-2007	2009	2003-2007	2009	2003-2007	2009
Weidebeekjuffer	Calopteryx splendens	+	+	z	z	++	++
Houtpantserjuffer	Lestes viridis	+++	+++	+++	+++	+++	+++
Gewone pantserjuffer	Lestes sponsa	+++	+++	++	++	++	++
Tangpantserjuffer	Lestes dryas	+	+	+ D	z/+	?	?
Zwervende pantserjuffer	Lestes barbarus	+++	++	++	++	+	X
Tengere pantserjuffer	Lestes virens	+	X		z/+?		
Bruine winterjuffer	Sympecma fusca	++	++	++	++	z	++
Azuurwaterjuffer	Coenagrion puella	+++	+++	++	++	++	++
Variabele waterjuffer	Coenagrion pulchellum	+++	+++	++	++	+++	+++
Watersnuffel	Enallagma cyathigerum	+++	+++	++	++	++	++
Kanaaljuffer	Erythromma lindenii			+	+		
Lantaarntje	Ischnura elegans	+++	+++	+++	+++	+++	+++
Tengere grasjuffer	Ischnura pumilio		+	+	+	+ /z?	?
Grote roodoogjuffer	Erythromma najas	+++	+++	++	++	+++	+++
Kleine roodoogjuffer	Erythromma viridulum	+++	++	++	++	+++	+++
Vuurjuffer	Pyrrhosoma nymphula	++	++	++	++	++	++
Koraaljuffer	Ceriagrion tenellum	z/+? KranBr	X?				
Blauwe breedscheenjuffer	Platycnemis pennipes	z	?	+	+	++	++
Paardenbijter	Aeshna mixta	+++	+++	+++	+++	+++	+++
Zuidelijke glazenmaker	Aeshna affinis	+	X?		+		
Blauwe glazenmaker	Aeshna cyanea	+	+	+	+	+	+
Bruine glazenmaker	Aeshna grandis	+	++	+	++	++	++
Vroege glazenmaker	Aeshna isoceles	+	+	+	+	+++	+++
Venglazenmaker	Aeshna juncea	+? D	+? D		z		
Glassnijder	Brachytron pratense	++	++	++	++	+++	+++
Zuidelijke keizerlibel	Anax parthenope	z	X?	+	+		
Grote keizerlibel	Anax imperator	++	++	++	++	++	++
Beekrombout	Gomphus vulgatissimus	z		+	X		
Plasrombout	Gomphus pulchellus	++	++	+	+	+	X
Rivierrombout	Gomphus flavipes	z		++	+		
Smaragdlibel	Cordulia aenea	+	+	+	+	++	++
Metaalglanslibel	Somatochlora metallica	+	+	z /+?	z /+?	+	X
Noordse witsnuitlibel	Leucorrhinia rubicunda	z/+? KranBr	X?				
Viervlek	Libellula quadrimaculata	++	++	+	+	++	++
Platbuik	Libellula depressa	++	++	++	++	++	++
Bruine korenbout	Libellula fulva	z	+ D	z /+? D	+	+++	+++
Gewone oeverlibel	Orthetrum cancellatum	+++	+++	+++	++	+++	+++
Vuurlibel	Crocothemis erythraea	+	+	+	+	++	++
Zwarte heidelibel	Sympetrum danae	z		z	z		
Bloedrode heidelibel	Sympetrum sanguineum	+++	+++	+++	+++	+++	+++
Geelvlekheidelibel	Sympetrum flaveolum	+	+	z	+	+	X
Zwervende heidelibel	Sympetrum fonscolombii	z		++	+		
Zuidelijke heidelibel	Sympetrum meridionale	z			z/+?		
Steenrode heidelibel	Sympetrum vulgatum	++	++	++	++	++	++
Bruinrode heidelibel	Sympetrum striolatum	++	++	z /+?	++	++	++
Bandheidelibel	Sympetrum pedemontanum		z	z			
Totaal aantal soorten	**46**	**42**	**39***	**40**	**43**	**32**	**31**

*39 is inclusief de met de X? aangegeven soorten, zonder die soorten zou het aantal 35 zijn.

Waarnemers:

Aart Vink
André den Ouden
André van Reenen
Andreas Barkow
Arie van Dijk
Arjan Hell
Arjen Poelmans
Bart Beekers
Bas van Schooten
Chris Lindhout
Clemens Heijmen
Dennis Rensen
Dietrich Cerff
Eelke Schoppers
Ellen en Bob Luijks
Erik van Dijk
Esther Jansen
Gerben de Graaf
Gijs Kurstjens
Han Derks
Hans Hendriks
Hans van Oosterhout
Harrie Rietberg
Herrald Damen
Jan Hartog
Jan Haverkamp
Jan van Maassen
Jasper Hooymans
Jasper Janssen
Jeroen Dekker
Jeroen Nagtegaal
Jeroen Veeken
Jochem van de Kamp
Joep Hooymans
John van Zuijlen
Jona Hense
Joost Vogels
Jouke van der Zee
Kees van Bochove
Kim Huskens
Kim Lotterman
Maarten Immerzeel
Marcel Bingley
Marcel Bolten
Marco van Reenen
Mark Lammers
Marlie Huskens
Marnix de Croock
Martien van Bergen
N. de Haas
Nicky Hulsbosch
Nico Omlo
Paul Cools
Peter Hoppenbrouwers
Pim & Marianne Frijling
Pouwel Slurink
Remco Wester
Ria Vogels
Rick Karsenbarg
Robert Jan Jonkvorst
Roel Maat
Ronald Mattijssen
Sander Bot
Sjak Gielen
Sjoerd Radstaak
Sonja & Lex van Leur
Stijn Schreven
Thijs Fijen
Tim Asbreuk
Twan Teunissen
Vincent de Boer
Wim Gerritsen

Dankwoord

- Met dank aan Ria Vogels, Johan Bekhuis en Pepijn Calle voor hun inbreng bij de totstandkoming van dit jaaroverzicht,
- Dietrich Cerff en Andreas Barkow van het NABU Naturschutzstation e.V. in Kranenburg voor het leveren van libellenwaarnemingen van het Duitse deel van de Gelderse Poort,
- en natuurlijk de waarnemers en fotografen die hun foto´s ter beschikking hebben gesteld.